

Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa „Republika duha“

Beograd, 21. mart 2026.

DOI: https://doi.org/10.66117/emce_zapisi.2026.1.13

UDK 316.644:502/504

17.026.2:502.13

Olivera Vranić⁵⁷

EKOLOŠKI AKTIVIZAM NA MARGINI

APSTRAKT

Rad „Ekološki aktivizam na margini“ razmatra ekološki angažman kao oblik delovanja koji nastaje izvan institucionalnih struktura, u prostoru lične odgovornosti i kolektivne solidarnosti. Polazeći od pitanja ravnodušnosti kao savremenog društvenog fenomena, autorka analizira ekologiju ne samo kao pitanje zaštite životne sredine, već kao egzistencijalno i etičko pitanje smisla delovanja u svetu koji pokazuje sklonost ka ponavljanju destruktivnih obrazaca. Rad povezuje teorijsko određenje *grassroots* aktivizma sa konkretnim primerima lokalnih inicijativa u Kraljevu (čišćenje reke Ibar, zaštita drvoreda, odbrana Lopatnice), ukazujući na snagu marginalnog delovanja koje se oslanja na ličnu inicijativu i zajedništvo. Posebna pažnja posvećena je filozofskoj dimenziji aktivizma, gde se smisao ne traži u trajnosti rezultata, već u doslednosti vrednostima i odbijanju ravnodušnosti. Ekološki aktivizam se u radu predstavlja kao oblik etičkog otpora i potvrda slobode pojedinca da deluje odgovorno u uslovima nesavršenog društvenog sistema.

Ključne reči: ekološki aktivizam, margina, grassroots pokreti, zajednica, odgovornost, ravnodušnost, smisao.

⁵⁷ Eko straža, vranic.olivera@gmail.com

Zašto nam nije svima stalo?

Mnogo puta sam pokušala da razumem kako je moguće da pojedinci ne uspevaju da vide lepotu oko sebe u stvarima koje su im već date. U svakodnevici koja kao da više i ne pripada nama, među interesima i potrebom za stalnim napretkom, priroda često ostaje neprimećena, podrazumevana, svedena na pozadinu života, a ne na njegovu suštinu.

Ili pak ono što bi trebalo da ta suština bude...

Mnogo toga dobili smo zahvaljujući tuđim borbama, borbama naših najbližih, ali i predaka i generacija pre nas. Ipak, čini se da smo u toj nasleđenoj slobodi i prostoru prestali da razmišljamo o tome šta ćemo iza sebe ostaviti. Još ređe se pitamo kako se odnosimo prema onome što nam je već dato. Okruženje u kojem živimo nije nešto što nam se samo dešava, niti treba da bude nešto što ćemo olako prihvatiti kao svojinu prema kojoj nemamo obaveza, ono je prostor koji svakodnevno oblikujemo sopstvenim izborima, navikama ali i ravnodušnošću.

Jedna od najopasnijih stvari koja nas je zadesila upravo jeste to – ravnodušnost.

Zašto je ravnodušnost opasna? Objasnio je to jedan naš veliki pesnik, ni manje ni više nego na primeru Mefista. „U njemu ne beše više ni Ljubavi ni Mržnje; u njemu beše sada jedna studena Ravnodušnost, kao zeleno more otrova i žuči. I Mefisto pozna taj nepoznati osećaj koga nikad nije imao ni Bog ni Satana, i koji je samo osećaj Čovekov. Tada Bog Zla uvide svu dubinu poniženja i oseti najsvirepiji od svih bolova.“⁵⁸ Kako smo došli do toga i zašto smo postali ravnodušni? Nismo ravnodušni samo zato što nam nije stalo, ravnodušni smo i zato što smo zaboravili da budemo zahvalni.

Našu nezahvalnost možemo da tumačimo na razne načine, ali u kontekstu teme kojom se ovde bavimo, zaključak je jednostavan: čoveku je često lakše da zažmuri i prihvati stanje takvo kakvo jeste, verujući da ništa ne može da promeni.

Često i zaboravi da je nekada samo to potrebno, pojedinac koji će poželeti da napravi promenu i upita hoće li mu se neko na tom putu pridružiti. Zaista je nekada samo to dovoljno, jedna iskra da pokrene čitav plamen.

Imajući u vidu da su ekološke borbe dugotrajne i neizvesne, odnos čoveka prema prirodi prevazilazi pitanje ekologije i postaje pitanje smisla.

⁵⁸ Srpski književni glasnik, 1. januar 1905. Knjiga XIV, Broj 1. Str. 23–24.

Da li se osećamo kao deo prirode ili smo tu potpuno nesvesni činjenice da smo deo nje, poput ćelije u organizmu?

Da li u tom odnosu prepoznajemo odgovornost, da li smo svesni sopstvene pripadnosti ili ni to ne možemo da identifikujemo?

Upravo iz tih pitanja rađa se potreba za delovanjem, ali i za preispitivanjem sopstvene uloge u zajednici i prostoru koji nas okružuje.

Ekološki aktivizam koji nastaje na marginama sistema često proističe iz tog unutrašnjeg nemira i potrebe da se odgovori na osećaj gubitka povezanosti sa prirodom. Takve inicijative potiču isključivo iz ličnog iskustva ljudi koji u svom neposrednom okruženju prepoznaju posledice zanemarivanja prirodnog prostora. Ovde nema podrške moći i institucija, ovde smo sami. Vrlo često i nevidljivi.

Takav aktivizam nije samo reakcija na zagađenje, nemar i uništenje, već i pokušaj da se obnovi odnos pripadnosti i smisla, to je i pokušaj da stvorimo neki smisao u beznađu koji nas često preplavi kada se okrenemo oko sebe.

Šta je to ekološki aktivizam?

Ekološki aktivizam se uglavnom definiše kao skup različitih aktivnosti, formalnih i neformalnih, kojima ljudi pokušavaju da zaštite prirodnu sredinu, sačuvaju prirodne resurse i skrenu pažnju na ekološke probleme koji sve direktnije utiču na svakodnevni život. Iako se pojam ekološkog aktivizma tradicionalno povezuje sa delovanjem velikih međunarodnih organizacija, sa zakonodavnim inicijativama i institucionalnim oblicima borbe, takvo shvatanje ne obuhvata u potpunosti raznolikost savremenih ekoloških pokreta. Sve češće se prepoznaje značaj lokalnih inicijativa koje nastaju iz konkretnih potreba zajednice, kao i angažmana pojedinaca i manjih grupa koje, bez formalnih struktura, pokušavaju da odgovore na ekološke izazove u svom neposrednom okruženju. Ovakvi oblici delovanja pokazuju da ekološki aktivizam ne mora nužno da bude vezan za velike institucije, već može nastati iz lične odgovornosti, osećaja povezanosti sa prirodom i potrebe da se zaštiti prostor u kojem živimo.

Za razliku od institucionalnih oblika ekološkog aktivizma, koji se najčešće odvijaju kroz formalne organizacije, zakone i političke procese, *grassroots*

pokreti⁵⁹ nastaju potpuno nezavisno od bilo koje institucije, isključivo iz svakodnevnog iskustva ljudi koji su direktno pogođeni ekološkim problemima. Oni se razvijaju u lokalnim zajednicama, često bez jasne hijerarhije i formalne strukture, vođeni potrebom da se zaštiti konkretan prostor. Taj prostor može biti bilo šta – reka, šuma, park, naselje, ulica i gotovo uvek ima određeni značaj za život ljudi, što emocionalni, što funkcionalni. Upravo ta bliskost sa problemom daje *grassroots* pokretima posebnu snagu, jer one ne polaze od ciljeva koji imaju tendenciju da postanu apstraktni ili utopijski, već od ličnog iskustva i osećaja odgovornosti prema okruženju.

Aktivizam „sa margine“ podrazumeva delovanje van formalnih struktura moći. Takve inicijative često nemaju stabilno finansiranje, političku podršku ili medijsku vidljivost, ali upravo zbog toga mogu biti fleksibilnije, autentičnije i bliže stvarnim potrebama zajednice. Njihova snaga leži u neposrednom iskustvu sa problemima i u ličnom angažmanu učesnika. Iako se marginalnost često doživljava kao slabost, u kontekstu ekološkog aktivizma ona može predstavljati važnu prednost. Pokreti koji deluju nezavisno od institucija ili su čak u poziciji da na te institucije vrše pravni pritisak, u prednosti su i zato što nisu opterećeni birokratijom i političkim kompromisima. Nisu ni na koji način uslovljeni i kao takvi, oni mogu brže reagovati na probleme, koristiti kreativne pristupe i graditi direktan odnos sa lokalnim stanovništvom. Marginalni akteri često uživaju veće poverenje zajednice, jer se percipiraju kao „jedni od nas“, a ne kao nametnuti autoriteti. Njihove akcije imaju snažnu simboličku vrednost i pokazuju da promena ne mora uvek dolaziti od neke velike spoljašnje sile, već može započeti kroz male, ali konkretne korake.

Lokalne zajednice imaju ključnu ulogu u zaštiti životne sredine, jer su upravo one prve na udaru i osećaju direktne posledice ekoloških problema. Zagađenje reka, nelegalne deponije, seča šuma i zagađenje vazduha direktno utiču na kvalitet života stanovnika. Zbog toga lokalne inicijative često imaju jasnu motivaciju i snažan emotivni naboj. Uključivanje građana u ekološke akcije ima višeslojan značaj koji prevazilazi samo neposredni efekat čišćenja ili uređenja određenog prostora. Kada ljudi lično učestvuju u zaštiti okoline, ekološka svest prestaje da bude apstraktan pojam i postaje borba. Kroz direk-

⁵⁹ Predstavlja tip društvenog ili političkog aktivizma koji počinje od običnih ljudi u lokalnoj zajednici, a ne od političkih elita ili institucija na vrhu.

tan rad koji može biti sakupljanje otpada, sadnja drveća, uređenje javnih površina, pojedinac jasnije uviđa posledice nemara, ali i sopstvenu moć da izazove određenu rekaciju koja će imati neki opipljiv rezultat. Takvo iskustvo često dovodi do dugoročnijih promena u ponašanju, poput odgovornijeg odlaganja otpada, racionalnijeg korišćenja resursa ili većeg interesovanja za lokalne ekološke teme. Istovremeno, zajedničke akcije jačaju kolektivni identitet. Ljudi koji možda nemaju svakodnevni kontakt, komšije, različite generacije, članovi različitih društvenih grupa, okupljaju se oko zajedničkog cilja. U tom procesu razvija se osećaj solidarnosti i međusobnog poverenja. Rad u timu podstiče komunikaciju, razmenu ideja i iskustava, ali i osećaj da pojedinac nije izolovan, već deo šire zajednice koja deli odgovornost za prostor u kojem živi. Osećaj zajedničke odgovornosti posebno je važan za dugoročno očuvanje okoline. Kada građani dožive određeni prostor kao svoj lični, veća je verovatnoća da će ga čuvati i reagovati na njegovo ugrožavanje. Na taj način ekološke akcije postaju ne samo kratkoročne intervencije, već temelj izgradnje aktivnog i svesnog građanstva, među kojem briga o životnoj sredini postaje deo zajedničkog cilja.

U društvima gde vlada apatija ili nepoverenje u javne institucije, svest da se stvari moraju pokrenuti vlastitim angažmanom postaje tačka iz koje kreću duboke promene.

Kada ljudi shvate da su sami odgovorni za očuvanje svog okruženja, rađa se osećaj samostalnosti, ali i unutrašnja potreba da se povežu s drugima. Oni traže zajednicu sa sličnim vrednostima, udružuju snage i zajedno deluju, jer shvataju da su zajednički naponi efikasniji i smisleniji od pojedinačnih akcija. Paradoksalno, upravo odsustvo institucionalne podrške stvara snažan kolektivni duh: ljudi koji sami preuzimaju odgovornost za prostor u kojem žive postaju povezani međusobnom inicijativom, solidarnošću i zajedničkim osećajem odgovornosti.

Tako ekološki angažman postaje mnogo više od brige o prirodi; postaje sredstvo kroz koje građani grade zajednicu, jačaju međusobnu povezanost i osećaj da njihov doprinos zaista ima smisla.

Ekološki aktivizam u Kraljevu

Grad Kraljevo predstavlja dobar primer lokalne zajednice u kojoj su se razvili konkretni ekološki pokreti. Reka Ibar, jedan od najznačajnijih prirodnih

resursa ovog područja, godinama se suočava sa problemom zagađenja. Neodgovorno odlaganje otpada, nedostatak sistemskog održavanja i slaba kontrola narušili su njeno ekološko stanje. Upravo u takvom kontekstu građanski angažman dobija posebnu težinu, jer pokazuje kako pojedinci i lokalne zajednice mogu sami preuzeti odgovornost za očuvanje prirode i svog okruženja.

Čišćenje reke Ibar – maj 2025.

Kraljevcani često nisu svesni kakva je retkost imati reku u samom srcu grada. Ibar, dug, brz i snažan, vekovima je oblikovao prostor, ekonomiju i identitet ovog kraja. Danas, međutim, njegova snaga kao da protiče mimo pažnje onih koji uz njega žive. Navikli na njegovo prisustvo, mnogi su zaboravili da ga zaista vide.

Duž obala i sprudova ove reke formirana su složena i osetljiva staništa. U njima žive različite vrste riba, brojni vodeni organizmi i ptice, pa čak i dabrovi, tihi inženjeri prirode koji se vraćaju samo tamo gde ekosistem još uvek ima kapacitet za oporavak. U priobalju se gotovo svakodnevno mogu uočiti siva čaplja, divlje patke i liske u potrazi za hranom, kormorani raširenih krila na granama iznad vode, galebovi u letu, a na pojedinim delovima reke čak i vodomar, čije prisustvo predstavlja pouzdan znak relativno očuvane rečne sredine. Sve ove vrste svedoče o ekološkoj vrednosti Ibra i o njegovoj ulozi u održavanju biodiverziteta centralne Srbije.

Međutim, stanje reke često govori o drugačijem odnosu prema tom bogatstvu. Otpad na obalama, zapušteni priobalni prostori i nedostatak sistematske brige šalju poruku da je priroda shvaćena kao nešto podrazumevano i potrošno. Živi svet Ibra za mnoge postaje pozadina svakodnevice – „još jedna ptica“, „još jedna riba“, bez svesti o tome koliko su ti organizmi krhki i koliko zavise od kvaliteta vode, obale i ljudskog faktora.

Ibar je suočen sa problemima zagađenja, neodgovornog odlaganja otpada i nedovoljne zaštite, što dodatno naglašava značaj građanskih inicijativa usmerenih na njegovo očuvanje.

Prva veća akcija čišćenja reke Ibar u 2025. godini sprovedena je u maju, u okviru nacionalne inicijative „Zavrni rukave“, uz koordinaciju Ekostraže. Na nivou cele zemlje u akciji je učestvovalo više od 11.000 građana, na 399 lokacija, a prikupljeno je 20.000 džakova otpada.

Ono što ovu priču čini posebnom jeste lokalni duh i posvećenost učesnika u Kraljevu.

Učešće sportskog kluba „Kajak klub“ bilo je od ključnog značaja. Mladi kajakaši, za koje je reka druga kuća i mesto gotovo svakodnevnih treninga, pristupili su akciji sa posebnom pažnjom i znanjem o toku reke, opasnostima i mestima gde je otpad najteže ukloniti. Njihova prisutnost omogućila je sigurno uklanjanje otpada sa teško dostupnih delova Ibra, a takođe je i simbolično naglasila povezanost ljudi sa prirodom kojima je reka sastavni deo života.

U akciji su učestvovali i Kraljevčani svih uzrasta, što je stvorilo osećaj zajedništva: prolaznici su zastajali da se pridruže, komšije su pozdravljale trud volontera, a smeh i razgovori i nova poznanstva preplitali su se sa teškim fizičkim radom, koji se u takvoj atmosferi činio kao najlakša stvar na svetu u tom trenutku.

Očišćen je čitav kej, a akcija se zatim proširila i na obližnje parkove. To je bio dokaz da je ovakva zajednička energija podstakla ljude da dodatno prošire svoje ciljeve. Zbog velikog broja učesnika i angažovanosti svih generacija, ova akcija se može smatrati jednom od najmasovnijih čišćenja reke Ibar u Kraljevu u poslednjih nekoliko godina.

Akcija očuvanja gradskog drvoreda – septembar 2025.

U septembru 2025. godine sprovedena je posebna akcija usmerena na očuvanje gradskog drvoreda. Nakon što je jedan deo drvoreda, bez prethodne najave, posečen zbog renoviranja pešačke staze, aktivisti su reagovali na dalje tendencije da se poseče i preostali drvored i odlučili da problemu pristupe simbolički. Stablina su data imena: Borko, Ostoja, Perun, Stribor, Senka, Ljubica, Zora... Svako drvo je prestalo da bude anonimno i postalo nosilac identiteta i istorije grada. Ovim gestom probudili smo empatiju i kod onih koji su ranije bili uspavani ili ravnodušni. Drvored je postao živi organizam koji zaslužuje pažnju i poštovanje. Simbolika imena bila je važna, jer je svako drvo dobilo svoj karakter i priču, što je ljudima omogućilo da se povežu sa njima na emotivnom nivou. Borko je postao simbol snage i postojanosti, Ostoja simbol trajanja, Perun nosilac energije i moći, a Stribor, Ljubica i ostali nosili su ponosno svoju senku i podsećali nas da su bili duže tu nego neki od nas. Time stabla više nisu bila samo neprimetni deo urbanog pejzaža, već živa bića čija sudbina zavisi od naših odluka i naše spremnosti da ih odbranimo.

Ova akcija nije nastala neosnovano. Godinama unazad svedočimo učestaloj seči zdravih, formiranih stabala u gradu. Drveće staro preko trideset godina, sa razvijenim krošnjama koje obezbeđuju hlad, filtriraju vazduh i ublažavaju letnje temperature, uklanja se bez jasnog obrazloženja ili uz obrazloženja koja ne opravdavaju takve radikalne korake. Nakon toga često sledi neadekvatno sađenje mladih sadnica. Takve mlade sadnice, koje su posađene bez dugoročnog plana i bez uslova za pravilan rast, decenijama ne mogu da nadoknade izgubljenu krošnju niti prirodne funkcije starog drveta, a vrlo često ne uspeju ni da se razvijaju. Takva zamena nikada nije ekvivalentna, potrebno je mnogo godina da novo drvo dostigne visinu, širinu i kapacitet koji je prethodno stablo već imalo, i zbog toga je očuvanje postojećeg drveća ključno.

Urbanim sredinama nisu potrebne samo nove sadnje kao statistički podatak, već kontinuitet zelenila, plansko održavanje i zaštita zrelih stabala. Seča bez jasne strategije dugoročno osiromašuje grad na različite načine, smanjuju se zelene površine, gubimo prirodan hlad prilikom čega raste temperatura asfalta, pogoršava se kvalitet vazduha i nestaju prirodna staništa, kako za ptice tako i za insekte. Naša je dužnost da sačuvamo zelenilo, kao pluća grada.

Pored simboličkog značaja, akcija je uključivala i aktivno praćenje situacije putem društvenih mreža i pritisak na JKP Zelenilo, čime je problem postao vidljiv u javnoj sferi. Reakcije građana i širenje sadržaja ovog puta doprineli su očuvanju drvoreda, tako da je seča zaustavljena, a stabla su zasad sačuvana.

Ovaj primer pokazuje da borba za prirodu ne mora uvek biti fizički rad; simbolički i komunikacijski prostor takođe mogu biti snažno oružje za zaštitu zajedničkog dobra. Međutim, ova borba nije gotova i ova borba ne sme stati.

Ponovno čišćenje reke Ibar – decembar 2025.

U decembru iste godine, građani Kraljeva ponovo su se okupili iz istog razloga, Ibar je opet bio preplavljen ogromnom količinom smeća koje je izbačeno na obalu. Ovoga puta sve je počelo nenametljivo, jednim kratkim snimkom plastičnih flaša zaglavljениh uz obalu i jednostavnim pitanjem na društvenim mrežama: da li bi se neko pridružio čišćenju? Nije bilo velikih najava ni organizacionih sastanaka, dovoljna je bila iskrena, ljudska potreba da se odmah reaguje. Odaziv je usledio vrlo brzo. Bez formalne strukture i bez

budžeta, formirala se mala, ali odlučna grupa ljudi spremnih da izdvoje vreme za svoju reku. U danima kada su mnogi već bili zaokupljeni pripremama za novogodišnje praznike, nekoliko ljudi je odlučilo da svoj fokus preusmeri na ono što smatra istinski važnim. Nije nas zaustavila ni hladnoća, ni sneg.

Posebnu vrednost ovoj akciji dalo je učešće učenika Šumarske škole. Njihovo prisustvo nije bilo samo pomoć u radu, već i pokazatelj da obrazovni sistem može da bude bitan nosilac društvenih promena. Kroz praktičan angažman, učenici su imali priliku da povežu svoje teorijsko znanje sa realnim iskustvom i time su pokazali da odgovornost prema prostoru u kojem živimo mora biti deo edukacije.

Za manje od sat vremena prikupljeno je gotovo 40 džakova otpada i očišćen je potez obale dug nekoliko kilometara. Slike očišćenog prostora govorile su same za sebe. Nakon što su rezultati podeljeni opet na društvenim mrežama, uključila se i Gradska čistoća, koja je 31. decembra preuzela džakove i time pomogla da se akcija u potpunosti privede kraju. Uspeli smo da postignemo zajednički dogovor bez mnogo napora i to je bila još jedna mala pobeda. To nam daje nagoveštaj da inicijativa građana može pokrenuti širu reakciju i podstaći dalju saradnju.

Tog zimskog dana postalo je jasno koliko je malo potrebno da bi se nešto pokrenulo – jedan snimak, jedno pitanje i nekoliko ljudi spremnih da deluju. Za vreme praznične euforije Ibar je dobio pažnju koju zaslužuje, a učesnici su poneli sa sobom neoborivo saznanje da zajednički napor, čak i kada izgleda skroman, može promeniti sliku prostora u kom živimo.

Slučaj reke Lopatnice – 2018.

Pre nekoliko godina, bila je planirana izgradnja male hidroelektrane na reci Lopatnici u Bogutovcu, prilikom čega je ovakva ideja naišla na neočekivani otpor u samom startu, ali ne od institucija, već od lokalne zajednice. Stanovništvo je bilo prva tačka spoticanja investitora, i jedino su meštani reagovali na ekološku katastrofu u začetku.

Gradnja malih hidroelektrana (MHE) može imati pogubne posledice po ekosistem reka i lokalnu zajednicu. Čak i kada se predstavljaju kao ekološki prihvatljiva energija, MHE često narušavaju prirodni tok reke, remete staništa riba i drugih vodenih organizama, smanjuju bioraznolikost i ometaju prirodne procese. Promena toka vode može dovesti do isušivanja delova korita, gubit-

ka vlažnih staništa i degradacije obalskih zona. Već postoje primeri u Srbiji gde su reke bespovratno uništene zbog ovakvih projekata; njihova prirodna lepota, bioraznolikost i funkcionalnost ekosistema trajno su i bespovratno narušeni. Čak i male brane stvaraju dugoročne promene koje često ne mogu biti poništene, a reka ostaje zauvek uništena.

Reku Lopatnicu krase netaknuta priroda i gotovo izvorska čistoća vode. Na njenom toku ne postoji nijedno postrojenje niti bilo kakav vidljiv zagađivač, što je omogućilo da njen ekosistem ostane netaknut i izuzetno raznovrstan. U njenim vodama slobodno plivaju potočna pastrmka, krkušica, klen i platica, dok prisustvo rečnog raka pokazuje visok stepen očuvanosti i zdravlja reke. Potočni rak jedna je od retkih autohtonih vrsta naših voda, strogo zaštićen i ugrožen, posebno zbog zagađenja i narušavanja staništa prouzrokovanih izgradnjom MHE. U poslednjih nekoliko godina meštani sve češće primećuju i vidre, još jednu ugroženu i zaštićenu vrstu, što dodatno potvrđuje izuzetnu vrednost Lopatnice i potrebu za njenom zaštitom. Ova reka je živo svedočanstvo netaknute planinske prirode i morala je biti sačuvana.

Jedan meštanin i ekološki aktivista iz udruženja „Ne damo Ibar“ i „Sačuvajmo planinske reke Kraljeva“, odlučio je da hrabro stane na put ovom projektu. Pozvao je svoje komšije da mu se pridruže i zajedno su stali pred investitora. Postavili su crvene table koje su zazidali i na kojima je jasno pisalo da izgradnja MHE neće biti dozvoljena.

Prvi put u istoriji lokalnog aktivizma u tom području, table su postale snažan simbol otpora, predstavljale su stav zajednice, jasan, čvrst i nepokolebljiv. Ovaj čin imao je i praktičnu i simboličku težinu: aktivista je otkupio deo zemljišta, čime je fizički i pravno zaustavio investitora.

Opisao je svoje iskustvo ovim rečima: „Aktivizam je, ukoliko je iskren, bez skrivenih namera i koristoljublja, dosta težak i skup. Ne samo za džep, već najviše za želudac i živce. Ja sam to vrlo dobro osetio. Ali, na kraju, to je cena slobode i život ti вреди samo ako si slobodan čovek. To ćeš biti sve dok se iskreno budeš borio za svoj zabran, reku, zemlju, dedovinu, otadžbinu, nasleđe i za svoj prag.“

Ove reči nam jasno prenose težinu i posvećenost koja stoji iza akcije, jer ovo nije bio formalni protest, već lična i zajednička borba, sa svim naporima, žrtvama i izazovima koje iskreni aktivizam nosi sa sobom. Lopatnica je tada postala simbol hrabrosti i moći zajednice, dokaz da jedan iskren, odlučan

čovjek, uz podršku svojih komšija, može sačuvati prostor koji bi mogao biti izgubljen, a table postavljene duž puta još uvek tu stoje, kao nepokolebljivi znak otpora i inspiracija za sve koji žele da štite prirodu i zajedničko dobro.

Ovo iskustvo pokazuje da iskrena posvećenost i unutrašnja motivacija, vođena neophodnošću slobode, mogu nadmašiti lične žrtve, iako su teške i često nepodnošljive. Lopatnica je postala ne samo simbol otpora, već i jasan dokaz da odlučan i svestan pojedinac uz podršku zajednice, može sačuvati prostor, nasleđe i vrednosti, ostavljajući trajnu inspiraciju za sve koji dolaze.

Efekti i ograničenja lokalnih akcija

Lokalne akcije čišćenja i zaštite životne sredine često se doživljavaju kao male, prolazne inicijative, ali njihov značaj prevazilazi neposredne fizičke rezultate, a vrlo često ostane neprimećen. Gledajući kratkoročne efekte, možemo reći da ovakve akcije vidno poboljšavaju stanje našeg okruženja – rešavaju otpad, obnavljaju estetiku i omogućavaju zdravije okruženje za zajednicu. Međutim, u okolnostima u kojima institucionalna podrška ne postoji, a nadležni ponekad deluju protiv interesa građana, efekti ovih akcija su ograničeni i prolazni. Problemi se često ponovo javljaju, a aktivnosti pojedinaca mogu delovati kao borba protiv vetrenjača. Uprkos uloženom trudu, pritisak vlasti ili pak korporacija, stranih investitora i sličnih aktera, može dovesti do dalje degradacije, preusmeravanja reka, pogubnih iskopavanja ili uništavanja prirodnih resursa. Uprkos tome, lokalni aktivizam nosi duboku vrednost koja nije merljiva samo fizičkim rezultatima. Svaka akcija zahteva značajnu ličnu žrtvu, vreme, energiju i nosi sa sobom emocionalni i fizički teret. Oni koji se odluče da deluju, to čine svesno, vođeni unutrašnjom motivacijom i osećajem nužnosti slobode. Čak i kada spoljašnji efekti izgledaju mali ili prolazni, unutrašnja snaga i principijelnost pojedinca ostavljaju trajan uticaj, pokazujući da je istinska posvećenost vredna čak i kada čitav sistem deluje protiv nje.

Iz tog razloga, efekti ovakvih akcija su višeslojni. Na neposrednom nivou, one čine prostor čistijim i sigurnijim. Na društvenom nivou, one grade svest i osećaj odgovornosti među građanima, pokreću solidarnost i inspirišu druge da se uključe. Na simboličkom nivou, one postaju dokaz da pojedinac, uprkos preprekama i sistemskim ograničenjima, može sačuvati vrednosti koje su bitne za zajednicu i buduće generacije.

Zato istinska borba za prirodu prevazilazi fizički rad. Ona postaje etički čin i svedočanstvo da čovek u biti zapravo ne želi da živi ravnodušno. Takva borba je potvrda da sloboda nikome nije data bezuslovno, već se iznova osvaja kroz spremnost da se zauzmemo za ono što smatramo vrednim. U tom našem naporu da borbu vodimo i u njoj istrajemo, priroda postaje ogledalo i našeg odnosa prema sebi; ako je branimo, branimo i sopstvenu sposobnost da biramo, da osećamo odgovornost i da u svom delovanju pronađemo smisao.

Filozofski momenat ekološkog aktivizma

Ekološki aktivizam, posmatran izvan statistike i vidljivih rezultata, otvara jedno dublje pitanje – pitanje smisla delovanja u svetu koji pokazuje upornu sklonost ka ponavljanju sopstvenih grešaka. Kada se očišćen prostor vrlo brzo ponovo zaprlja, kada se rečna obala nakon akcije ponovo pretvori u hrpu otpada, kada se energija uloži u nešto što deluje prolazno, javlja se nezadrživa sumnja: da li napor koji ne proizvodi trajnu promenu ima smisla? Ta sumnja nije samo usmerena na aktivizam; ona je egzistencijalna. Ona dira u samu srž odnosa između čoveka i sveta u kojem deluje.

Savremeni pogled na delovanje često je usmeren isključivo ka rezultatu. Učeni smo da vrednost postupka merimo njegovom efikasnošću i trajnošću učinka. Međutim, ekološki aktivizam nas stavlja pred drugačiju realnost: svet prirode, ali i svet društvenih odnosa uvek funkcioniše u ciklusima. Ono što se obnovi može ponovo biti narušeno; ono što se zaštititi može ponovo biti ugroženo. Ako smisao tražimo isključivo u konačnoj, nepovratnoj pobedi, onda će svaki privremeni uspeh delovati nedovoljan. Ali možda je problem u načinu na koji postavljamo pitanje.

Smisao delovanja ne mora počivati u trajnosti rezultata, već u doslednosti vrednostima koje to delovanje izražava. Ekološki čin, bilo da je reč o čišćenju, sadnji stabala, organizovanju zajednice ili javnom istupanju – jeste potvrda jednog etičkog stava, a to je odluka da se ne prihvati ravnodušnost kao norma. U tom smislu, aktivizam prestaje da bude samo sredstvo ka cilju i postaje način bivanja u svetu.

Ovde se otvara prostor za stoičku perspektivu. Stoička filozofija razlikuje ono što je u našoj moći od onoga što nije. Ishodi, tuđe odluke, političke sile, sve to često prevazilazi našu kontrolu. Ono što ostaje u domenu naše odgovornosti jesu sopstveni izbor i integritet delovanja. Ekološki aktivista, u tom

svetlu, ne deluje zato što mu je garantovana pobeda, već zato što smatra da je briga za zajednički prostor moralna obaveza. Ishod može biti neizvestan, ali odluka da se postupi ispravno uvek je izvesna.

Takva pozicija zahteva određenu vrstu unutrašnje snage. Neodustajanje u ovom kontekstu nije zasnovano na naivnoj veri da će svet brzo postati drugačiji. Naprotiv, ono podrazumeva svest o sporosti promena i o mogućnosti nazadovanja. Ipak, upravo u toj svesti leži ozbiljnost naših izbora. Delovati uprkos sumnji znači potvrditi da smisao nije spoljašnja validacija, već unutrašnja doslednost svojim principima.

Borba za ekologiju time postaje paradigma šire ljudske situacije. Mnoge vrednosti koje smatramo ključnim, kao što su pravda, sloboda, dostojanstvo, nikada nisu trajno osigurane. One zahtevaju stalno potvrđivanje. U tom smislu, ekološka akcija nije izuzetak, već deo univerzalnog obrasca ljudske odgovornosti. Svet se ne „popravlja“ jednom zauvek; on se stalno održava, čuva, obnavlja. Možda je iluzija očekivati završetak tamo gde priroda i društvo funkcionišu kroz stalnu promenu.

U trenutku kada se suočimo sa činjenicom da će očišćeni prostor možda ponovo biti zaprljan, otvara se mogućnost dva odgovora. Prvi je povlačenje u cinizam, zaključak da je trud uzaludan. Drugi je prihvatanje da vrednost čina ne zavisi isključivo od njegove trajnosti. Čak i privremena promena menja kvalitet vremena i prostora u kojem se dogodila. Ljudi koji su učestvovali u akciji, ljudi koji su to videli, zajednica koja je makar nakratko funkcionisala drugačije, svi oni nose trag tog iskustva. Takva promena nije samo materijalna, ona je uvek i simbolička i unutrašnja.

Čak i kada je svet sklon da ponavlja obrasce destrukcije, svaki čin suprotstavljen tim obrascima narušava njihovu apsolutnost. Destrukcija više nije jedina mogućnost, našim delovanjem ona je osporena.

Pronalaziti smisao u većitoj borbi znači pomeriti fokus sa krajnjeg ishoda na kvalitet samog puta. To ne znači odustati od ciljeva, niti relativizovati potrebu za konkretnim i korenitim promenama. Naprotiv, to znači delovati sa punom svešću o težini zadatka, ali bez uslovljavanja sopstvene motivacije potpunim uspehom. Smisao tada postaje bivstvovanje u procesu, a ne završetak istog.

Neodustajanje dobija i drugu, etičku dimenziju; ono je izraz poštovanja prema prostoru u kojem živimo i prema zajednici kojoj pripadamo. Kada se neko

iznova vraća istom problemu, on zapravo potvrđuje da destrukcija neće imati poslednju reč bez otpora. Možda neće u potpunosti promeniti sistem, ali menja sopstvenu poziciju u njemu, i umesto pasivnog posmatrača, postaje akter.

Borba za ekologiju zato jeste pitanje smisla. Ona nas primorava da razmislimo šta znači živeti odgovorno u uslovima nesavršenog sveta. Ako smisao tražimo samo u konačnim poredcima, rizikujemo da ga retko pronađemo. Ako ga, međutim, prepoznamo u doslednosti, u odbijanju ravnodušnosti i u spremnosti da se deluje uprkos neizvesnosti, tada borba prestaje da bude teret bez svrhe i postaje način očuvanja sopstvenog integriteta.

Posmatrajući stvari na ovaj način, možemo uočiti da ekološki aktivizam nije izraz iluzije da će svet odjednom početi da se okreće u idealnoj harmoniji, već svesna odluka da se u postojećim okolnostima živi časno i u skladu sa svojim principima. Smisao se ne nalazi u obećanju savršenstva, već u trajnom naporu da se prostor oko sebe učini boljim, pa makar privremeno, makar skromno, ali dosledno.

Izvori snage: zajedništvo i odgovornost

Snaga za nastavak ekoloških akcija često se ne rađa iz pojedinačnog entuzijazma, već iz osećaja zajedništva. U trenutku kada pojedinac oseti zamor, sumnju ili razočaranje zbog sporih i teško vidljivih rezultata, prisustvo drugih ljudi koji dele isti cilj postaje presudno. Zajednički napor ne samo da raspodeljuje fizički i organizacioni teret, već menja unutrašnju perspektivu, pa tako ono što je delovalo kao lični poraz počinje da se sagledava kao deo šireg, dugotrajnog procesa. U tom procesu lično iskustvo dobija smisao tek u relaciji sa drugima.

Filozofski posmatrano, ovde se otvara pitanje odgovornosti koje prevazilazi klasično shvatanje dužnosti. Odgovornost prema prirodi nije izolovana etička obaveza, već je uvek istovremeno i odgovornost prema ljudima sa kojima delimo prostor, resurse i posledice sopstvenih odluka. Ekološka degradacija nikada ne ostaje apstraktna pojava, ona uvek pogađa konkretne zajednice, menja kvalitet života, oblikuje budućnost narednih generacija. Delovati u tom kontekstu znači priznati da naše odluke imaju društvenu dimenziju, čak i kada se tiču, naizgled, isključivo prirodnog okruženja. Sve ovo navedeno jesu relacije koje su neraskidive i kojih moramo biti svesni. U toj svesnosti ne možemo biti sami, već se moramo pobrinuti da svesnost postane kolektivna kroz zajedničko delovanje.

Zajedničko delovanje stvara poseban oblik solidarnosti. Ljudi koji zajedno čiste reku, organizuju tribinu ili pokreću neku inicijativu ne dele samo jedan zadatak, već i iskustvo smisla. Kroz takvu praksu pojedinac izlazi iz izolacije i prestaje da doživljava problem kao sopstveni, nepremostivi teret. Kolektivno iskustvo oblikuje svest o tome da promena ne nastaje naglo, već kao rezultat istrajnosti i međusobne podrške. Upravo ta podrška omogućava kontinuitet onda kada početni zanos oslabi.

Svako delovanje postaje čin brige, ne samo za prirodni svet, već i za ljude koji će sutra živeti sa posledicama današnjih izbora. Ovakvo shvatanje odgovornosti ne proizlazi iz spolja nametnute norme, već isključivo iz unutrašnjeg uvida da smo međusobno povezani. Ne smemo zaboraviti da naša egzistencija nije zatvoren sistem već je umrežena sa životima drugih bića, sa zajedničkim prostorom i sa resursima koji nisu neiscrpni, već zapravo i ugroženi.

Kada se aktivizam zasniva na toj svesti o povezanosti, on prestaje da bude povremena i mestimična reakcija na problem i postaje trajna praksa zajedničkog života. Zajednica koja deluje složno, pokazuje na taj način da je spremna da preuzme odgovornost za svet koji deli i koji treba da nastavi da postoji. Upravo u toj spremnosti leži snaga koja omogućava nastavak, čak i onda kada rezultati nisu odmah vidljivi.

Zaključak

Sve češće nam savremeni svet ostavlja utisak dubokog besmisla. Konzumerizam, kao dominantni obrazac postojanja u današnje vreme, uporno preusmerava pažnju sa suštine na sve one stvari koje su kratkog daha i vrlo često bez ikakvog smisla. U takvom okruženju, bol sveta i drugih živih bića postaje nevidljiv za pojedinca koji ne ume da se pomeri od svoje sebičnosti. Takav pojedinac odbija da ima bilo kakvog ometača, što je u ovom slučaju tuđa patnja. Patnja prirode, stradanje živog sveta i urušavanje prostora u kom živimo, na taj način pretvaraju se u pozadinski šum koji je lakše ignorisati nego se sa njim suočiti.

Međutim, za pojedinca koji primećuje i ne može da se odvoji od onoga što vidi, takav svet postaje teško mesto. Empatija u savremenom društvu često nije prepoznata kao snaga, već kao teret pojedinca. Ona podrazumeva stalnu

svest o nepravdi i izloženost razmerama razaranja. Empatičan čovek ne pati zato što želi, već zato što ne ume ili ne želi da otupi.

Nositi se sa tim stanjem ne znači isključiti bol, već redefinisati normalnost. Normalno nikako ne može biti odsustvo reakcije, već sposobnost da se bol prepozna, a da se pritom ne izgubi unutrašnja stabilnost. Jedan od načina da to postignemo jeste prihvatanje ograničenosti ličnog delovanja i svesnost da nisu sve borbe naše. Pojedinaac ne može spasiti svet, ali može odbiti da učestvuje u njegovom uništavanju.

U tom izboru smisao se ne nalazi u veličini postignutog, već u doslednosti sopstvenim vrednostima. Empatija tada prestaje da bude izvor iscrpljenosti i postaje orijentir. Jedno je sigurno, ona nikada ne garantuje spokoj, ali uvek čuva čoveka od potpunog otuđenja. Svako ko je odabrao takav put, mora biti spreman na ličnu žrtvu i spreman da podnese svu težinu koju takva žrtva sa sobom nosi.

Život ne može biti jednostavan, ne može biti idealan, ali život koji živimo ne sme se prepustiti slučajju. U tom smislu, moramo uvek biti spremni da pružimo otpor svakom pokušaju da nam se život uobliči silom.

Ako se kroz sve gorenavedeno išta jasno pokazuje, onda je to da je ponavljanje svojevrzni oblik otpora. Vraćati se istom problemu, reagovati iznova i iznova, znači da odbijamo da odustanemo. Na taj način, smisao ćemo uvek pronalaziti u samom procesu. Čak i onda kada se sve postignuto poništi, ostaje odluka da se iznova deluje. U toj odluci leži iskonska sloboda, sloboda da ne budemo apatični, da ne pristanemo na ravnodušnost i da verujemo da poraz nije konačna kategorija. Tu slobodu nam niko ne može oduzeti.

To je ujedno i dokaz da se ne povlačimo pred nekulturom i bahatošću, da ne pristajemo da nam se oduzme ono što nam pripada i da ostajemo dosledni poštovanju prema prirodi kojoj pripadamo.

Naša je i odgovornost da je zaštitimo od onih koji nisu sposobni da osećaju i razumeju na isti način, od onih koji nisu dovoljno svesni i onih čiji ciljevi nikada nisu za više dobro. Na tu odgovornost podsećala je svakodnevno i Džejn Godal, koja je čitav život posvetila razumevanju i zaštiti živog sveta. Njena misao ne poziva na heroizam, već na svesnost svakodnevnog uticaja. Ona je govorila da nijedan čin nije bez posledica i da neutralnost ne postoji. Upravo zato apatija i predstavlja najveću pretnju, jer briše svest o sopstvenoj moći izbora.

„Ne može proći ni jedan jedini dan, a da ne utičeš na svet oko sebe. Ono što svakodnevno činiš pravi razliku, a na tebi je da odlučiš kakvu razliku želiš da napraviš.“, kaže Džejn.

Ova rečenica nas podseća na sve ono što u brzini života zaboravljamo. Svakodnevni, naizgled, mali postupci oblikuju prostor u kom živimo. Izbor nije između delovanja i nedelovanja, jer i nedelovanje proizvodi posledice. Izbor je u tome kakav trag želimo da ostavimo, da li ćemo doprinositi ravnodušnosti ili očuvanju, da li ćemo ignorisati probleme ili biti nosioci promena. Kada bi svako od nas razmišljao na ovaj način, promena bi bila nezaustavljiva.

Problem savremenog čoveka je u tome što ignoriše očigledno razaranje sveta, misleći da ne može ništa da promeni, misleći da su male stvari nebitne; a zaboravlja da su svi veliki sistemi izgrađeni od činilaca koji zasebno deluju radi istog cilja. U tom ignorisanju, čovek postaje i manje osetljiv.

Međutim, ostati osetljiv u svetu koji nagrađuje neosetljivost takođe je čin otpora. Ostati prisutan u svetu koji stalno odvlači pažnju, to je izbor. Zapravo, možda se u tom izboru nalazi jedini održivi oblik smisla koji savremeni čovek još može da pronađe.

Literatura

Jeknić, Petar V. (2023). *O marginalizmu i marginalističkom psihoterapijskom principu sa praktikumom*. Emoracio centar. (Teorijski okvir margine kao svesnog izbora ličnog razvoja.)

Frankl, Viktor. (2019). *Zašto se niste ubili? / Čovekova potraga za smislom*. Beograd: Dereta. (Egzistencijalna dimenzija smisla delovanja.)

Goodall, Džejn. (2016). *Razlog za nadu* (srpsko izdanje). Beograd: Laguna. (Etika svakodnevne odgovornosti.)

Dučić, Jovan. (1929/30). *Pesme*. Beograd: Narodna prosveta (Sabrana dela) (Moralna i estetska refleksija u kontekstu ravnodušnosti i unutrašnje odgovornosti pojedinca.)

Sun Tzu. (2018). *Umeće ratovanja*. Beograd: Laguna. (Filozofsko-strateški okvir za razumevanje konflikta, odlučnosti i promišljenog delovanja u uslovima otpora i neizvesnosti.)

Camus, Albert. (2008). *Mit o Sizifu*. Beograd: Službeni glasnik. (Smisao delovanja uprkos prolaznosti rezultata.)

Marko Aurelije. (2002). *Samom sebi*. Beograd: Dereta. (Stoička filozofija o kontroli nad sopstvenim delovanjem.)

Olivera Vranić⁶⁰

ENVIRONMENTAL ACTIVISM ON THE MARGINS

ABSTRACT

The paper „Environmental Activism on the Margin“ examines ecological engagement as a form of action emerging outside institutional structures, within the sphere of personal responsibility and collective solidarity. Starting from the concept of indifference as a contemporary social phenomenon, the author approaches ecology not merely as an environmental issue, but as an existential and ethical question concerning the meaning of action in a world inclined toward repetitive patterns of destruction. The study connects theoretical interpretations of grassroots activism with concrete examples of local initiatives in Kraljevo (the cleaning of the Ibar River, protection of urban tree lines, and the defense of the Lopatnica River), highlighting the strength of marginal action grounded in individual initiative and community cooperation. Particular attention is given to the philosophical dimension of activism, where meaning is not found in the permanence of results, but in consistency with one’s values and in the rejection of indifference. Environmental activism is thus presented as a form of ethical resistance and affirmation of individual freedom to act responsibly within imperfect social systems.

Keywords: environmental activism, marginal action, grassroots movements, community, responsibility, indifference, meaning.

⁶⁰ Eko straza, vranic.olivera@gmail.com